

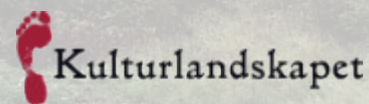
Populärvetenskaplig sammanfattning 2026:2

Blådjuperöd - Fiskeläge för elvatusen år sedan

Bro L2024:6280, Lysekils kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk schaktningsövervakning av boplats från tidigmesolitikum

Stig Swedberg

Blådjuperöd

Fiskelägen från tidig stenålder

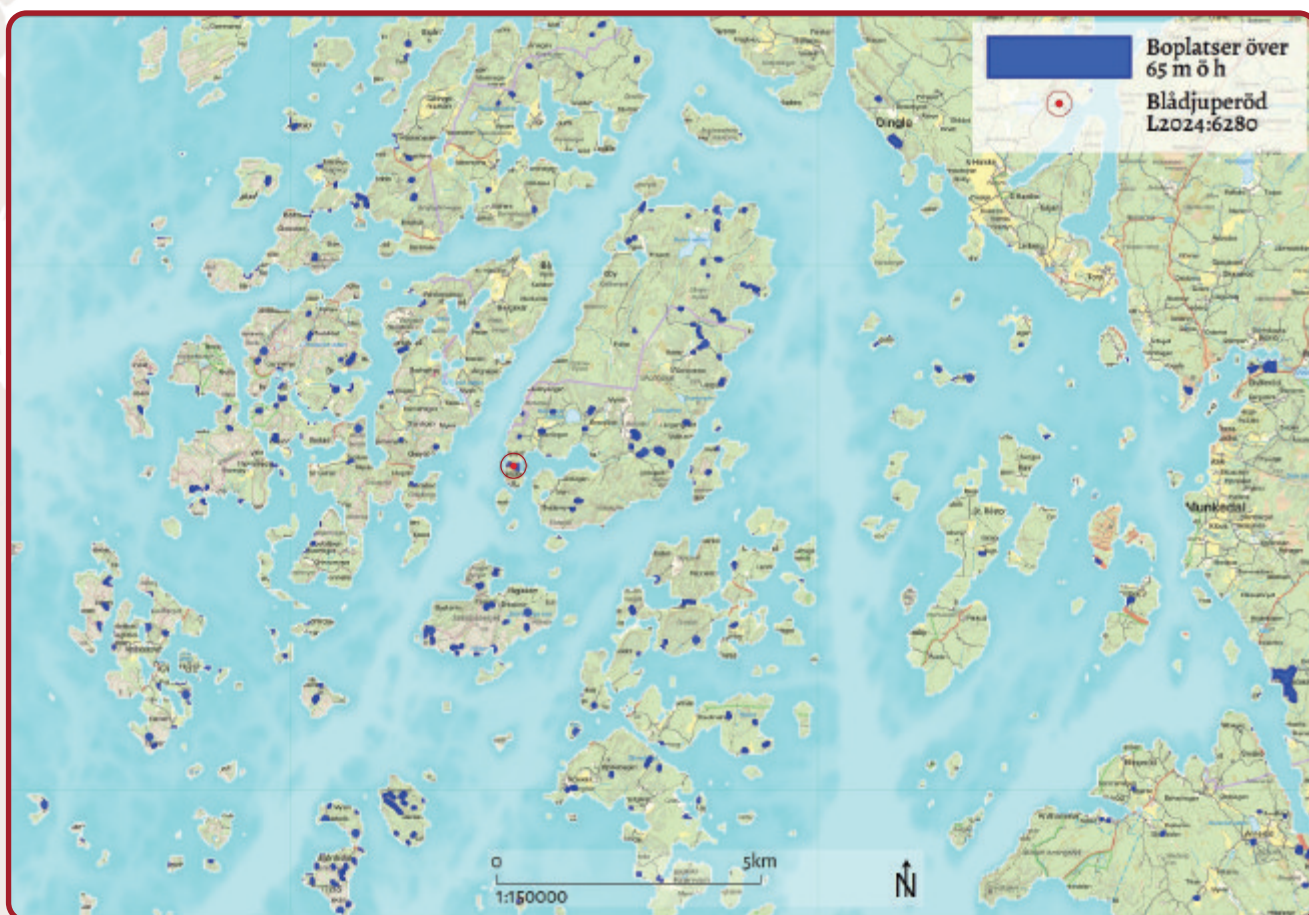
Kartan visar boplatser som helt eller delvis är belägna 65 meter över dagens havsytta. Inom utsnittet finns knappt 300 boplatser registrerade. De flesta är inte undersökta och måste inte vara från tidigmesolitisk tid. Kartan visar en fördelning som är typisk för västkustens dåvarande skärgård. De flesta av dessa platser är övergivna fiskelägen, brukade kanske bara ett par dagar. Andra kan ha använts längre. Ett exem-

pel på det är Hensbackaboplatser som givit namn åt denna period i Västsverige. Denna är belägen på en stor ö i det inre skärgården och användes troligen under en längre tid.

Efter istiden

Hensbackaperioden innehåller stora skiften i naturförhållandena. I början av perioden är Västsverige en del av israndskapet med sommarbetande renar. De människor som jagade renarna hade sina vinterboplat-

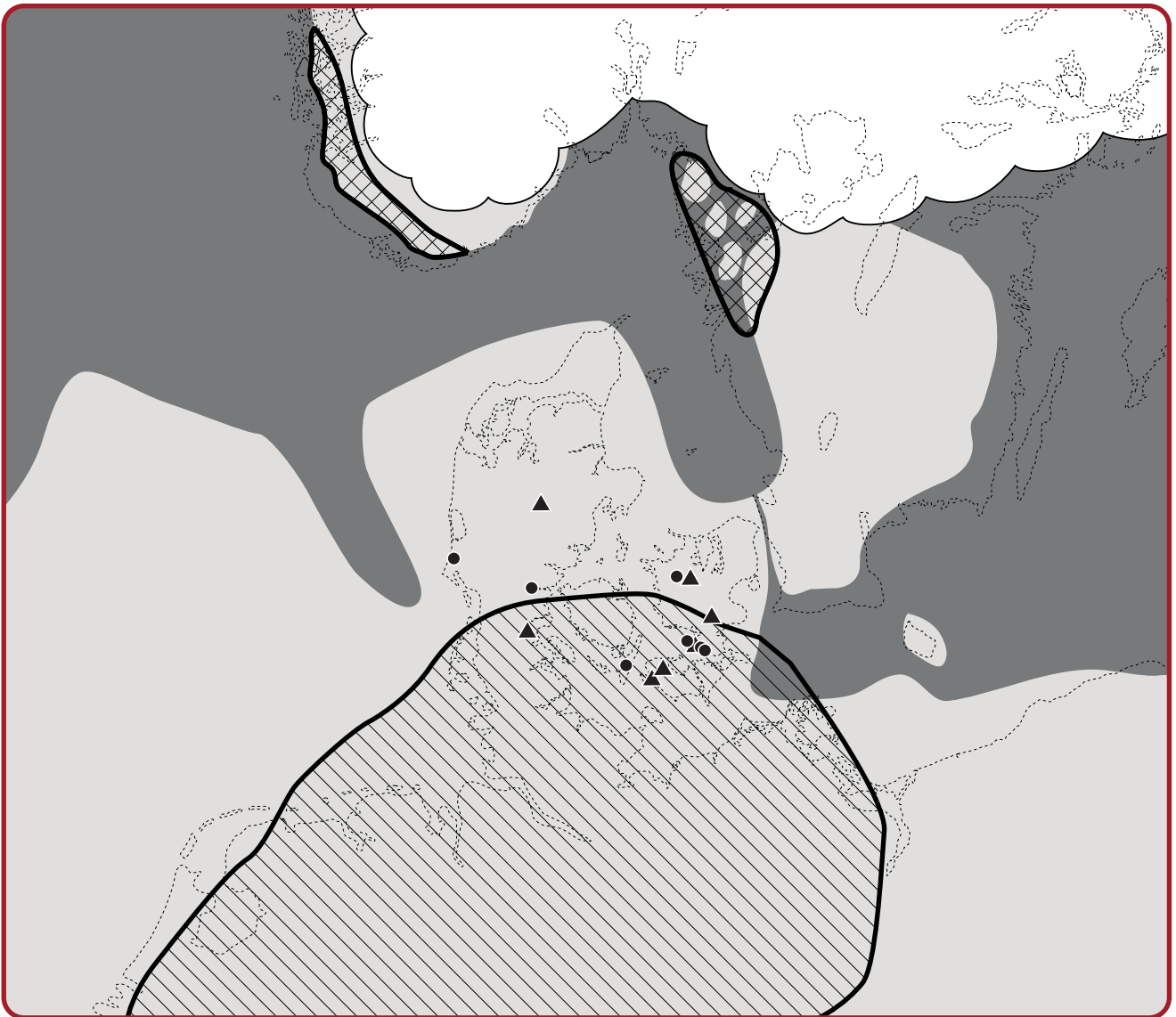
ser längre söderut, den så kallade Ahrensburgkulturen. Den följande värmeperioden, ungefär 10 000 f Kr, innebar att landskapet snabbt förändrades från tundra till ett glest beskogat landskap. Djur vi vet jagades vid denna tid är kronhjort, rådjur och vildsvin. Den högre temperaturen och den mer varierade faunan ledde till att människor kunde bosätta sig i området. Istället för säsongsvandringar på upp till 50 mil kunde jakten organiseras inom områden på några mil.

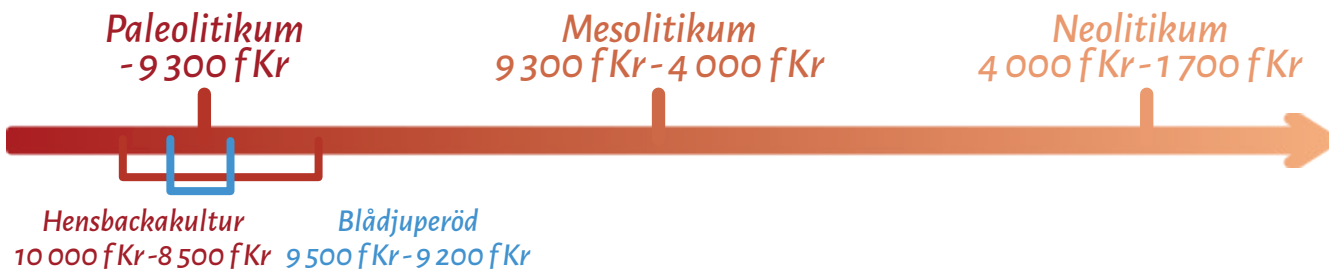
Blådjuperödsboplatser är markerad med en röd prick på den södra delen av Skottfjället, vilket då utgjorde en större ö. Läget för boplatserna är närmast idealiskt vid en skyddad vik på ena sidan och vid öppet vatten på andra sidan, nuvarande Åbyfjorden. Hensbackaboplatserna syns till höger i bilden söder om Munkedal. © Lantmäteriet.

MESOLITIKUM

Stenåldern brukar delas in i tre huvudsakliga perioder: Paleo-, meso- och neolitikum, efter grekiskans ord för gammal, mellan och ny respektive sten. Det finns få paleolitiska boplatser men ett flertal tidigmesolitiska i Bohuslän. Tiden karaktäriseras av den stora omvandlingen som uppvärmningen efter Weichelistiden orsakar. Inlandsisen avsmältning gjorde att landområden i södra och västra Sverige blev isfria. Den stora avsmältningen gjorde att den baltiska issjön bildades. När denna senare tömdes på vatten orsakade det en översvämning av tidigare tillgängliga områden (transgression). Bland annat översvämmades delar av Hensbacka-boplatserna.

Kartan visar förhållande mellan land, hav och is vid övergången mellan Paleo- och mesolitikum. Markerat med snedstreck är den kända utbredningen av Ahrensburgkulturen. Kryssmarkeringen visar Hensbacka-, i Västsverige, respektive Fosnakulturen, i Västnorge. Återgiven ur *Recent studies in the Final Palaeolithic of the European plain*, red B V Eriksen & B Bratlund 2002, med tillstånd av Berit Eriksen.

Fiskare

Under denna tid blir fisket en mycket viktig näringskälla. Jakt på säl och delfiner är dokumenterat, även fiske av långa förekom. Det är en fisk som enbart kan fångas på djupt vatten. Människorna använde alltså båtar. Det var förmodligen någon form av kanoter, men om det rörde sig om skinn eller stockbåtar vet vi inte. Förmodligen var fisket betydande men det förutsatte jakt på hjortar. Materialet till krokar, harpuner och linor var tillverkat av ben, horn och senor från stora hjortdjur.

En förklaring till kartan med de många boplatserna i den yttre skärgården kan sökas i det näringsrika havet. I Västsverige och Sydnorge rann flera stora isälvar ut. Med dem följde mängder av

näringsämnen vilka skapade möjligheter för stora fiskbestånd av exempelvis sill och lax. Detta leder i sig till stora populationer av sälar och val.

Blådjuperöd

Med Hensbacka som utgångspunkt kunde de mesolitiska fiskarna som bodde där snabbt nå sina fiskelägen i skärgården. Vissa platser var kanske ett tillfälligt övernattningsläger medan andra kanske användes mer frekvent. Den lagun som fanns vid Blådjuperöd under denna tid indikerar att detta kanske var en mer varaktig fångstplats. Det kan till och med vara så att det var en plats där delfiner kunde drivas in och slaktas. Fynden av mikroliter på platsen visar att spetsar för jakt tillverkades på platsen.

HENSBACKABOPLATSEN

Vid Hensbacka herrgård började fynd från äldre stenåldern samlas in i början av 1900-talet. Boplatserna är belägen på ömse sidor om en bäckravin vid änden av Gullmarsfjorden. Den var belägen på en stor ö, men strandnära och genom bäcken hade den färskvattenförsörjning. På boplatserna har mer än 7 000 ytfynd samlats in. De utgörs av de tidigmesolitikum typiska redskapen: Skivyxor, lancettmikroliter, mikrosticklar och högnipenspetsar. Det finns ett stort tidspektrum bland fynden, så platsen har troligen använts under en lång period. Ansamlingen av fynd behöver inte betyda att det var en fast boplats där människor bodde större delen av året, men fyndmängd i kombination med läget talar mycket för att den periodvis var det.

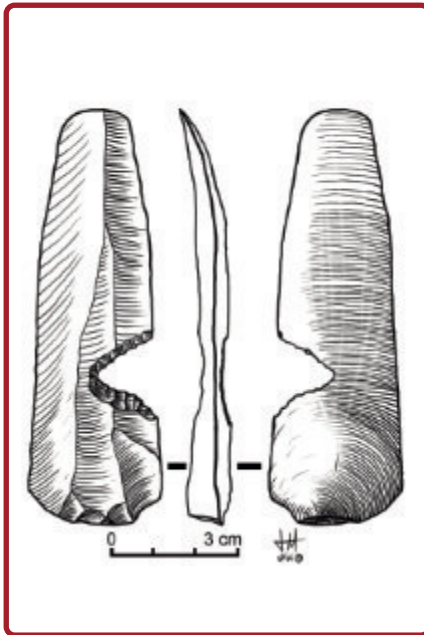

En spets utförd med skaftade mikroliter. Funnen på Tjörn. Ur Minnen från vår forntid av Oscar Montelius.

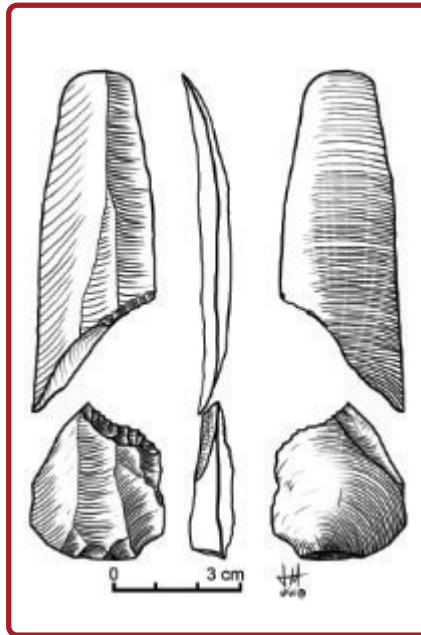
HENSBACKAKULTUR

Redskapen från Hensbackaboplatsen och dess brukande har givit namn åt Hensbackakulturen. I sin ursprungliga och enkla mening är det egentligen förekomsten av vissa redskap som åsyftas. Tidsmässigt kan denna brukandeperiod anges från det då människor börjar vistas i Bohuslän fram till cirka 8 500 f Kr.

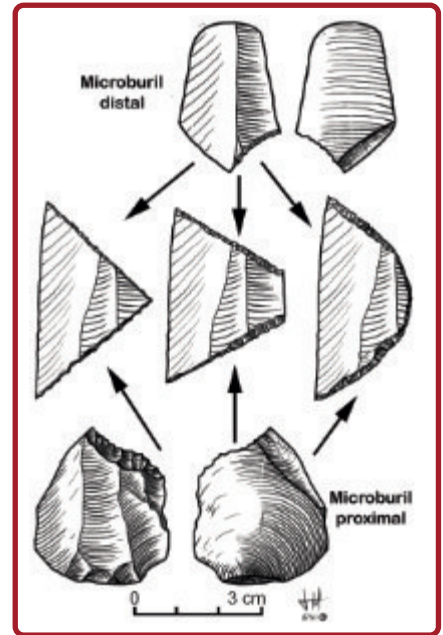
Vissa hävdar att det rör sig om en grupp människor som lever i en likartad miljö och ekonomi, utifrån att de använde samma typ av redskap. Implicit kanske de även delar en syn på livet, och därmed utgör en så homogen grupp att vi kan tala om en kultur.

1. Påbörjad tillverkning av mikrolit från spån.

2. Avskiljande av spånets slagbuleände. Denna rest blir mikrostickeln.

3. Spånets olika delar efter tillverkningen av mikroliter.

Illustrationerna av José-Manuel Benito Álvarez, CC BY-SA 2.5, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5>, Wikimedia Commons.

MIKROLITER

Mikroliter är små men mycket effektiva pilspetsar. De har kunnat användas även vid storviltsjakt, vilket ett par danska fynd av uroxar med kvarsittande mikroliter visar. Vid tillverkning av mikroliter bildas en restprodukt som benämns mikrostickel. Det är slagbuleändan av spånet som avlägsnas med en särskild teknik; det är alltså inget redskap i sig trots benämningen stickel.

Denna typ av redskap är typiska för Hensbackaperioden men förekommer även senare under mesolitikum.

Lancettmikrolit och mikrostickel från Blådjuiperöd.

Boplatsen vid Blådjuperöd är idag belägen i änden av Åbyfjorden, cirka 65 meter över havet. © Lantmäteriet.

LÄSTIPS

Blådjuperöd, Bro socken, Lysekils kommun, Västra Götalands län. L1970:5696 - Arkeologisk efterundersökning och restaurering av domarring samt L2024:6280 - Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning av boplats. Bro socken, Lysekils kommun, Västra Götalands län. Kulturlandskapets rapporter 2026:3. Annika Östlund, Andreas Toreld och Stig Swedberg.

Stenåldersboplatser i norra Bohuslän. Johan Alin 1955.

Stenålderssvenskarnas etnobiologi. Leif Jonsson 1998, i Fauna och flora årg. 93:4.

Recent studies in the final Palaeolithic of the European plain. Proceedings of a U.I.S.P.P. symposium, Stockholm, 14.-17. October 1999. Redaktör Berit Valentin Eriksen & Bodil Bratlund.

Utblickar från Munkedal: 10 000 år av bohuslänsk förhistoria. Bohusläns museums förlag 2010. Redaktör Håkan Petersson och Christina Toreld.

Projektet på Kulturlandskapets hemsida: www.kulturland.se/portfolio/auns-bladjuperod-l20246280

Kulturmiljöregistrets uppdragsida: <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/e13d7f69-4495-4f00-94a6->

Fastighet: Blådjuperöd 1:3, Bro socken, Lysekils kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-44802-2024

Uppdragsnummer i Kulturmiljöregistret (Fornsök): 202401779

Uppdragsgivare: Vattenfall Eldistribution AB

Fältarbetsperiod: 2024-12-09

Projektnummer: 24173

Redigering och layout: Paula Molander, Kulturlandskapet

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se